

УДК 351

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2\(78\)-15](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2(78)-15)

Катерина МАЙСТРЕНКО

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: 0000-0001-8586-9271

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРАКТ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: БАЛАНС БЮДЖЕТНОЇ СТІЙКОСТІ, ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДОВІРИ В УКРАЇНІ

У статті здійснено комплексний аналіз трансформації соціального контракту в Україні в умовах війни та перспектив його адаптації до повоєнного періоду. З огляду на глибоку суспільно-політичну кризу, спричинену повномасштабним вторгненням, автором обґрунтовано, що традиційна модель взаємодії між державою і громадянами, заснована на централізованому прийнятті рішень і обмеженій участі населення, вичерпала свій потенціал. У статті доведено, що нова модель соціального контракту формується в напрямку партнерства, прозорості, відповідальності та залучення громадян до процесів прийняття управлінських рішень. Основну увагу приділено трьом ключовим складовим публічної політики: бюджетній стійкості, енергетичній безпеці та суспільній довірі.

Здійснено критичний огляд практик державного управління в умовах війни, зокрема реакцій держави на виклики соціального захисту, фінансового забезпечення базових потреб населення, підтримки локальних громад і розбудови децентралізованої енергетичної інфраструктури. Показано, що під час війни найбільш ефективність продемонстрували органи місцевого самоврядування та горизонтальні форми громадської мобілізації, що сприяло зростанню інституційної довіри. Обґрунтовано важливість переходу від декларативного до функціонального розуміння соціального контракту як динамічного механізму співдії держави і суспільства.

У статті запропоновано узагальнену класифікацію етапів еволюції соціального контракту в Україні: довоєнний, воєнний та повоєнний, що дозволяє відстежити зміну пріоритетів у державній політиці, механізмах розподілу ресурсів та підходах до управління. Особливу увагу приділено проблемі енергетичної автономії громад, прозорості бюджетного процесу, ролі міжнародної допомоги та громадського контролю як чинників сталого розвитку. Зроблено висновок, що у повоєнний період для збереження політичної стабільності, відновлення інфраструктури та посилення легітимності публічної влади необхідною умовою стане наявність ефективного, справедливого та підзвітного соціального контракту. Запропонована модель соціальної взаємодії може стати основою для формування інституційно зрілої та стратегічно орієнтованої системи публічного управління в Україні.

Ключові слова: соціальний контракт, бюджетна стійкість, енергетична безпека, довіра до влади, публічне управління, повоєнне відновлення, децентралізація.

Kateryna Maistrenko. SOCIAL CONTRACT IN THE WAR AND POST-WAR PERIOD: BALANCE OF BUDGET SUSTAINABILITY, ENERGY SECURITY AND PUBLIC TRUST IN UKRAINE

This article presents a comprehensive analysis of the transformation of the social contract in Ukraine during the wartime period and explores its potential adaptation in the post-war context. In light of the deep socio-political crisis caused by the full-scale invasion, the author argues that the traditional model of interaction between the state and citizens—based on centralized decision-making and limited public participation—has exhausted its capacity. The study demonstrates that a new model of social contract is emerging, one that is grounded in partnership, transparency, accountability, and active citizen involvement in governance processes. The focus is placed on three core components of public policy: budgetary resilience, energy security, and public trust.

The article offers a critical review of governance practices under martial conditions, particularly examining the state's responses to challenges in social protection, the financial provision of basic needs, support for local communities, and the development of decentralized energy infrastructure. It is shown that during the war, the most effective responses came from local self-government bodies and horizontal forms of civic mobilization, which significantly contributed to the growth of institutional trust. The article emphasizes the importance of shifting from a declarative understanding of the social contract to a functional one—as a dynamic mechanism of interaction between the state and society.

The study proposes a generalized classification of the evolutionary stages of the social contract in Ukraine: pre-war, wartime, and post-war. This framework allows for tracking changes in national policy priorities, resource allocation mechanisms, and governance approaches. Particular attention is paid to the issues of community energy autonomy, transparency in the budgeting process, the role of international aid, and civic oversight as drivers of sustainable development. It is concluded that in the post-war period, the presence of an effective, just, and accountable social contract will be a prerequisite for maintaining political stability, rebuilding infrastructure, and enhancing the legitimacy of public authority. The proposed model of social interaction could become the foundation for building an institutionally mature and strategically oriented system of public administration in Ukraine.

Key words: social contract, budgetary resilience, energy security, trust in government, public governance, post-war recovery, decentralization.

Постановка проблеми. У сучасних умовах повномасштабної війни в Україні зазнає кардинальних змін не лише державне управління, а й сама логіка взаємодії між владою та суспільством. Традиційна модель соціального контракту, що ґрунтувалася на централізованому прийнятті рішень і пасивній ролі громадян, більше не відповідає викликам часу. Потреба в ефективному реагуванні, гнучкому управлінні ресурсами, прозорій політиці та побудові довіри стала визначальною для збереження державності. Особливої актуальності набуває питання забезпечення бюджетної стійкості, енергетичної безпеки та соціальної згуртованості як базових складових нової моделі соціального контракту. Водночас відсутність установлених механізмів комунікації, справедливого розподілу ресурсів і стратегічної прозорості підриває довіру до інституцій. Тому постає необхідність комплексного аналізу трансформацій, які відбуваються у зазначених сферах, та пошуку шляхів формування ефективного і справедливого соціального контракту в умовах війни та повоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому та експертному середовищі тема соціального контракту в умовах війни та післявоєнного відновлення України активно розглядається у контексті реформ публічного управління, децентралізації, бюджетної політики, енергетичної безпеки та відновлення довіри до інституцій. Значний внесок у розвиток цієї проблематики зробили науковці та аналітики, серед яких Н. Бугас, Л. Войтович, О. Дудкіна, І. Криворучко, О. Колодій, А. Мельник, В. Міщенко, Г. Монастирський, А. Мунько, Б. Осипенко, С. Поліщук, Т. Сокольська, М. Федик, М. Шкільняк та інші. Вагомим джерелом актуальної інформації стали матеріали міжнародних і всеукраїнських конференцій з питань публічного управління, що відбувалися у 2022–2024 роках, а також публікації у фахових виданнях з економіки, права та державного управління, в яких окреслено виклики і стратегії формування нової моделі взаємодії між державою та суспільством в умовах трансформації.

Метою статті є узагальнення ключових трансформацій соціального контракту в Україні в умовах війни та післявоєнного відновлення з акцентом на бюджетну стійкість, енергетичну безпеку та громадську довіру як стратегічні основи публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Початок повномасштабної війни в Україні переформатував усі звичні уявлення про взаємодію між державою та громадянами. Те, що раніше існувало у вигляді політичної теорії або декларацій про

взаємну відповідальність, у 2022 році набуло конкретних форм: запит на захист, доступ до критичних ресурсів, інформацію без маніпуляцій та рішення, які приймаються швидко і чесно. Соціальний контракт у воєнних умовах більше не базується на обіцянках – він щодня перевіряється практикою виживання.

Громадяни, які залишилися в умовах постійної загрози, очікують від влади не гучних лозунгів, а конкретних дій: евакуації, допомоги, стабільності у виплатах, захисту на місцях. Саме тому ключову роль у зміцненні нової моделі взаємодії почали відігравати місцеві органи влади, волонтерські ініціативи та горизонтальні форми мобілізації. У дослідженні Н. Бугас зазначається, що саме територіальні громади стали первинною ланкою спротиву та координації – вони забезпечували логістику, зв'язок, кооперацію з військовими та гуманітарними штабами [1].

Соціальний контракт у таких умовах перестає бути централізованим. Його логіка базується не на підпорядкуванні, а на партнерстві: держава – не керівник, а координатор і гарант. У цьому напрямі активно формуються нові управлінські механізми, які поєднують централізоване ухвалення рішень із локальною ініціативністю. У матеріалах конференції з питань публічного управління у воєнний період наголошується, що саме горизонтальні структури сприяють гнучкості та стійкості в кризі [3].

Проте така модель вимагає нового рівня довіри. Люди готові співпрацювати – але лише тоді, коли бачать, що їхні зусилля не ігноруються, а враховуються. Тому виникає нова управлінська етика: не «влада вирішує», а «громада діє разом із владою». На думку І. Криворучко, довіра до держави під час війни не виникає автоматично – вона конструюється на основі прозорості, швидкої реакції та спільної відповідальності [5]. Такий новий тип соціального контракту у воєнний час вже не є абстрактним уявленням про взаємну підтримку. Йдеться про щоденну домовленість між тими, хто захищає, і тими, хто підтримує тил; між тими, хто ухвалює рішення, і тими, хто їх виконує у польових умовах. Саме в такому балансі народжується довіра, що стає основою для післявоєнного оновлення держави.

Не можна забувати й про те, що умови війни кардинально змінили структуру державного бюджету. Пріоритети зсунилися: оборона, безпека, гуманітарна допомога, швидка підтримка критичних систем. Але водночас перед державою залишилися незмінні зобов'язання перед громадянами – пенсії, заробітні плати, соціальні виплати, функціонування освіти й

медицини. І саме здатність виконувати вказані зобов'язання – ключовий тест для бюджетної стійкості в умовах соціального контракту.

Як зазначає А. Мунько, фінансово-економічна безпека – це не лише облік доходів і витрат, а здатність держави адаптуватися до форс-мажору без руйнування базових функцій [7]. Даний підхід вимагає не просто оперативного перекроювання бюджету, а побудови системи, яка враховує нерівномірність втрат між регіонами, загрозу недонадходжень та необхідність перерозподілу ресурсів між рівнями влади. Окрему роль у збереженні стійкості відіграє зовнішня фінансова підтримка. Україна змогла залучити мільярдні пакети допомоги, але постає інше питання – чи довіряють донори уряду, чи зрозуміло їм, як розподіляються кошти, хто і за що відповідає. Як підкреслюють Л. Войтович і М. Федик, прозорість, звітність і наявність довгострокової стратегії витрачання допомоги – це не формальність, а вимога, без якої ресурсна підтримка може перетворитися на ризик [2].

Крім того, на місцях – у громадах, де зруйновані лікарні, школи, водогони – постає логічне питання: як вижити без повноцінного місцевого бюджету? У доповідях з публічного управління підкреслюється, що міжбюджетне вирівнювання не повинне працювати як автоматичний трансферт, а має враховувати конкретний рівень втрат, завданих війною, і потребу в базовій інфраструктурі [8]. Мова йде не про рівність, а про справедливість. Тому бюджетна стійкість означає не лише наявність коштів, а й наявність чіткого плану розподілу, здатності захищати найбільш вразливих і пояснювати фінансові рішення суспільству. За відсутності цих складових соціальний контракт руйнується. Натомість їх дотримання зміцнює довіру, яка, своєю чергою, підтримує стабільність держави в довгостроковій перспективі.

Не можна забувати й про атаки на енергетичну інфраструктуру України, які перетворили електрику й тепло з побутових зручностей на критичні символи надійності держави. Коли в умовах обстрілів люди залишаються без світла, води, тепла – довіра до влади вимірюється не словами, а тим, наскільки швидко з'являється генератор, аварійна бригада або пункт обігріву. У цих умовах енергетична безпека – не технічна категорія, а фундамент реального соціального контракту. У своєму дослідженні М. Шкільняк, А. Мельник, А. Васіна, Г. Монастирський та О. Дудкіна наголошують, що в умовах війни саме громади стали ключовими суб'єктами енергетичного забезпечення: вони мобілізували генератори, шукали альтернативні джерела, організовували «енергетичну самопоміду» [10]. Така

децентралізована модель, заснована на місцевих рішеннях, стала не тимчасовим заходом, а основою для повоєнного відновлення.

Як підкреслюється у звітах з питань післявоєнного управління, війна продемонструвала структурну вразливість централізованої енергосистеми [8]. Відновлення зруйнованих об'єктів – необхідне, але недостатнє. Потрібно робити ставку на стійкі, розосереджені, гнучкі енергетичні рішення: сонячні панелі, малі ТЕЦ, локальні системи зберігання енергії. Йдеться не лише про екологію – мова про виживання і енергетичну незалежність.

Варто зауважити, що післявоєнна стратегія вимагає чіткого об'єднання енергетичної безпеки з державною політикою. Участь України в європейських енергетичних ініціативах має супроводжуватися впровадженням прозорих механізмів тарифоутворення, адресної підтримки населення та справедливого доступу до ресурсів. За відсутності розуміння логіки цін і відчуття справедливості з боку громадян, рівень довіри до енергетичної політики знижується – навіть у періоди стабільного постачання. Таким чином, енергетика розглядається не лише як джерело електропостачання. Вона є критичним вузлом, у якому перетинаються суспільні очікування, здатність держави до оперативного реагування, ефективність місцевого управління та рівень міжнародної підтримки. Стійкість енергосистеми безпосередньо пов'язана зі здатністю країни зберігати керованість і стабільність у надзвичайних умовах. У ситуації тривалої загрози та невизначеності довіра до держави набуває функції стратегічного ресурсу. За її відсутності будь-які рішення втрачають ефективність, а мобілізаційні процеси втрачають результативність. Громадяни очікують не директив, а можливості долучатися до формування рішень, розуміти їх зміст і бути впевненими у відкритості та відповідальності влади.

О. Колодій справедливо підкреслює, що довіра не є абстрактною категорією – вона формується через дії: публічне пояснення позицій, визнання помилок, участь громад у прийнятті управлінських рішень [4]. Саме тому прозорість набуває визначального значення в усіх сферах: від фінансової звітності до кадрових рішень та комунікацій у кризових ситуаціях. Підвищення рівня довіри, зафіксоване в перші місяці вторгнення, значною мірою зумовлене оперативною взаємодією між центральною та місцевою владою. Проте підтримка цього рівня вимагає постійної уваги. Згідно з матеріалами конференції з публічного управління, суспільство очікує сталого діалогу, а не односторонніх рішень, адже навіть короточасна непрозорість або зволікання можуть суттєво підірвати легітимність дій уряду [3].

Особливої довіри на практиці досягли органи місцевого самоврядування. Саме вони були найближчими до людей, забезпечували необхідні послуги, реагували оперативнo та без зайвої бюрократії. Досвід функціонування територіального управління в умовах війни засвідчив, що саме безпосередність ухвалення рішень на місцях дозволяє зберігати стійкий зв'язок між владою та населенням, що, своєю чергою, сприяє стабільності. У сучасних умовах управлінські моделі потребують переорієнтації на відкрити, відповідальну та пряму комунікацію. Лише за умови двосторонньої взаємодії між владними структурами та громадянами можливо забезпечити сталий рівень довіри, який слугуватиме основою для повоєнної модернізації державного управління.

Важливо відзначити, що завершення активної фази війни не означатиме повернення до довоєнної моделі державності. Військова мобілізація, колективний досвід втрат і солідарності сформували якісно новий суспільний запит до влади. Відновлення інфраструктури вже не сприймається як самодостатня мета – суспільство очікує прозорості, відповідальності та відкритості в управлінських практиках. У повоєнний період соціальний контракт передбачатиме не лише безпеку, а й забезпечення гідності та участі громадян у прийнятті рішень.

На думку Т. Сокольської, С. Поліщука і Б. Осипенка, післявоєнне управління не повинно відтворювати централізовані схеми – нато-мість має формуватися баланс між державною координацією та місцевою ініціативністю, з активним залученням громад до процесів відновлення [9]. Населення, яке під час війни самостійно організовувало гуманітарну допомогу, логістику й евакуацію, не готове повернутися до формату пасивного спостереження за державними діями. Юридична визначеність, як наголошує В. Міщенко, повинна стати базовим принципом повоєнної політики. Справед-

ливий розподіл ресурсів, прозорі процедури, конкурсний підхід та невідворотність відповідальності за зловживання – усе це є передумовами для збереження довіри й стабільності [6].

Згідно з висновками дослідників [2], реформування публічного управління у повоєнний період має передбачати не лише оновлення технічних регламентів, а й запровадження нових підходів до взаємодії між державою та суспільством – через відкритість бюджетних процесів, гарантії соціального захисту та забезпечення незалежного громадського контролю.

Соціальний контракт у післявоєнний період повинен спиратися на нову модель взаємодії: держава гарантує чесні правила, безпеку та справедливість; суспільство забезпечує активну участь, контроль і готовність до спільної відповідальності. Такий підхід відкриває можливості не лише для відновлення, а й для формування стійкої державності. Зміна структури взаємодії між громадянами і владою засвідчила, що соціальний контракт в Україні більше не є теоретичною конструкцією. Він реалізується через повсякденну практику дій, рішень та довіри. Війна зруйнувала традиційні очікування щодо ролі держави, але водночас створила потенціал для глибшого партнерства між владою і суспільством.

Фінансова стабільність, енергетична автономія та громадянська довіра стали ключовими орієнтирами ефективного управління. Саме на перетині цих складових формується сучасна архітектура публічної влади, яка має бути децентралізованою, прозорою, правово визначеною і стратегічно зорієнтованою. З метою узагальнення ключових трансформацій у межах соціального контракту в аспектах фінансової стабільності, енергетичної безпеки та громадської довіри, доцільно звернутися до порівняльної табл. 1, яка демонструє еволюцію відповідних механізмів у довоєнний, воєнний та прогнозований повоєнний періоди.

Таблиця 1

Еволюція соціального контракту в аспектах бюджетної, енергетичної та довірчої політики

Аспект	Довoєнний період	Період війни	Післявоєнний орієнтир
Фінансова стійкість.	Централізована модель бюджету, обмежена гнучкість міжрівневого перерозподілу.	Переорієнтація на військові й гуманітарні видатки, потреба в зовнішній підтримці.	Інституційна адаптивність, прозорий розподіл, врахування потреб громад.
Енергетична безпека.	Залежність від централізованої системи, відсутність резервів.	Масовані атаки на енергетичну інфраструктуру, пошук локальних рішень.	Децентралізація, розосереджені джерела енергії, енергетична автономія громад.
Громадська довіра.	Низький рівень залучення громадян до управління, пасивне сприйняття рішень.	Підвищення довіри через спільну відповідальність, мобілізацію та відкритість влади.	Інституалізація довіри через участь, підзвітність, прозорі процедури.

Джерело: розробка автора

Як видно з табл. 1, соціальний контракт в Україні зазнав суттєвих трансформацій, що проявляються у зміні підходів до бюджетної політики, забезпечення енергетичної безпеки та побудови довіри між державою і суспільством. Представлені у табл. зміни ілюструють поступовий перехід від централізованих до більш гнучких, децентралізованих моделей, адаптованих до умов війни та післявоєнного відновлення. Вказане дозволяє побачити не лише масштаб викликів, але й контури нової архітектури публічного управління, яка формується в Україні.

У підсумку, соціальний контракт у повоєнній Україні має стати не декларативною формулою, а робочим механізмом співдії, заснованим на довірі, підзвітності та спільній відповідальності. Така модель дозволить не лише відновити зруйновану державу, а й побудувати політично стійке, соціально згуртоване й інституційно зріле суспільство.

Висновки. Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що війна в Україні стала каталізатором трансформації публічного управління та переосмислення соціального контракту як дієвого механізму взаємодії між державою і суспільством. У воєнних умовах сформувався запит на прозорість, підзвітність і спільну відповідальність, що визначають нову логіку управлінських рішень. Трансформації охопили ключові сфери – бюджетну політику, енергетичну безпеку та громадську довіру. Замість централізованих підходів утверджуються децентралізовані, гнучкі моделі, що враховують потреби громад і підвищують ефективність управління. У післявоєнний період стійкість держави залежатиме від здатності забезпечити справедливий розподіл ресурсів, участь громадян у прийнятті рішень і збереження довіри. Саме це стане основою політичної стабільності та інституційної зрілості України.

Література:

1. Бугас Н. В. Державна регіональна політика управління під час війни та у період післявоєнного відновлення України. Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Київ, 10 червня 2022 року. В 2-х т. Т. 1. Київ : КНУТД, 2022. С. 339–343. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20463/1/IMPER_2022_V1_P339-343.pdf
2. Войтович Л. М., Федик М. В. Стратегія повоєнного відновлення економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. Вип. № 65. 2024. С. 1–9. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4493/4432>
3. Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів та відновлення України : матеріали Міжнар. наук.наук.-практ. конф. 17 травня 2024 р. Одеса : Одеська політехніка. 2024. 657 с. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/studolymprconf/mizh_nauk_prak_konf_17.05.2024.pdf
4. Колодій О. М. Інноваційні механізми державного управління у сфері відновлення територій у поствоєнний період. *Серія: Публічне управління й адміністрування*. Вип. № 2.2024. С. 137–142. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2024/21.pdf
5. Криворучко І. В. Публічне управління в умовах війни: виклики та перспективи. *Теорія та практика державного управління*. Вип. № 2 (77). 2023. С. 38–53.
6. Міщенко В. С. Повоєнне відновлення України на засадах соціальної справедливості (економіко-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. № 10/2022. С. 266–268. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/63.pdf
7. Мунько А. Розвиток методології дослідження публічного управління фінансово-економічною безпекою держави. *Науковий вісник: Державне управління*. Вип. № 2 (16), 2024. С. 45–59. URL: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/375/326>
8. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15–28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 1 К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 217 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/tezy0422-t1.pdf>
9. Сокольська Т. В., Поліщук С. П., Осипенко Б. Р. Післявоєнне відновлення України: вибір моделі розвитку. *Економічна політика України в умовах децентралізації влади та управління*. С. 143–147. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/10161/1/pisliavoiennia_vidnovlennia.pdf
10. Шкільняк М., Мельник А., Васіна А., Монастирський Г., Дудкіна О. Публічне управління процесами післявоєнного оновлення України. *Вісник економіки*. Вип. № 4. 2023. С. 243–251. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/49955/1/%D0%A8%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%B-D%D1%8F%D0%BA.PDF>

Дата надходження статті: 25.06.2025

Дата прийняття статті: 07.07.2025

Опубліковано: 01.10.2025